

A SZÁZÉVEVES

SZINDBÁD

II.

Pénzügyeket
szívvel,
szívügyeket pénzzel

KRÚDY GYULA ÉLETRAJZA

1896-BAN, A MILLENNIUMI ÜNNEPSÉGEKRE érkezett Krúdy Gyula Budapestre, mint a nagyváradi Szabadság „saját tudósítója”, hogy hírt adjon az eseményekről.

Néhány hétre tervezte tartózkodását, hogy azután évtizedekig, haláláig, fogva tartsa az akkor kialakuló nagyváros.

Józsefvárosi szegényes hónaposszobák lakója volt az első időkben, sok nélkülözéssel. De csakhamar belekerült az irodalmi életbe, pontosabban az egyik irodalmi szalon, az Auróra-kör összejöveteleire. Itt ismerkedett meg a hat évvel idősebb Spiegler Bellával, aki Satanella néven ismert novellaíró volt. Hamarosan összeházasodtak, s megszületett a „negyedik” Gyula a családban.

A családi élet mindennapjai, az egymás után következő gyermekek, az anyagi gondok megnehezítették a mind sikeresebbé váló író életét. Szállodába költözik, ahonnan nem is tér haza többet, legfeljebb a hoteleket váltogatja.

Életformáját mindinkább szenvedélyeinek négyesfogata határozta meg: a nők, az italozások, a súlyos veszteségekkel kísért kártyapartik, s az idegeket megtáncoltató lóversenyzés.

189 centiméter magas, sudár iegenye-ember legszívesebben Szemere Miklósnak, nagyúri példaképének receptje szerint rendezné életének napjait: nénzügyeket szívvel, szívügyeket pénzzel... De a „késői romantikus és korai modern” Krúdy Gyulának sohasem volt olyan vastag a pénztárcája és rezzenés nélküli a szíve, hogy kövesse ezt az életelvet.

A század első évtizedében alakult ki stílusa. A nagyvárosba érkező ifiút előbb a régi nvrtségi meg podolini emlékek kerítik hatalmába, majd a nagyvárosi realizmus-naturalizmus irányzata. Ezután támad föl benne az új irodalmi hős, a félmúltból álombeli látomásokkal jelenbe lépő Szindbád, akiről regényciklusainak sorozatfűzérért szövi, szinte végeláthatatlanul.

Ezután születik meg A vörös postakocsi, az a regény, amelyik se nem napló, sem nem memoár, mégis a korabeli Pest

társadalomrajza, a már tegnapppá vált ifjúság visszaálmódása.

Ady Endre ujjongva veszi kézbe a könyvet: „Azokról és úgy, akikről és ahogy Krúdy ír, csak az írhat, akinek társadalmi rangja tisztázhatatlan s állandóan a napidíjas és az Uristen között lebegő...”

AZ ÍRÓ FÉNYKORA ez a néhány esztendő, amikor nemcsak a prózairás, de az élet fedelme is. Harmincadik és negyvenedik esztendeje közti évek, az érett férfikor kiteljesedése.

Ekkor tör ki az első világháború.

Krúdynak, az írónak és az embernek, a félmúltból és a hajnalokig tartó mámoros éjszakákból előre kellett lépnie a háború dúlta jelenbe és a didergető nappalokba.

1918–19 nem érte váratlanul Krúdy Gyulát. Mégis olyasmi történt vele, amit eddigi életmódja sohasem diktált volna számára: erkölcsiekre eladdig nem sokat hederítő íróból morális emberré vált.

A forradalmakban nemcsak fantáziája kapott szárnyakat, hanem történelmi távlatok nyíltak meg előtte: átkeresztelheti a főváros utcáit, szerkesztője és krónikása lehet a Köztársasági Almanachnak, s Móricz Zsigmonddal társ-főszerkesztőként Néplapot ad ki a parasztolvasóknak.

Még a családi hagyományok is segítik: a 83 éves nagymama egyenesen „a Nagy Kosut ként” indítja el unokáját leveleiben, hogy felelőzzön az alvó nemzet lelkét!

MAGÁNELETE IS RENDEZŐDÖTT: évekig tartó kapcsolatot fűzte egy nagypolgári asszonyhoz, a Royal Szálló igazgatójának feleségéhez. (Maga is a szálloda vendége volt évek óta.) Romantikus fordulat állt be érzelmi életében, mivel az asszony első házasságából származó leánya beleszeretett az íróba. Huszonegy évvel volt fiatalabb Krúdynál.

A Tanácsköztársaság idején sikerült elválnia első feleségétől, s 1919 júniusában feleségül vette a fiatal Rózsa Zsuzsát.

TÓBIÁS ARON

Az első feleség: Satanella

A második feleség: Zsuzsa

Pilsis Róza, a Kaméliás Hölgy, a regénymodell

Szada István
illusztrációja
(Asszonyságok díja, 1919)

Szerelmes cédulák

Vértes Marcell
rajza (1918)

A leghíresebb
Krúdy-könyvek
első kiadásainak
címlapjai

KRÚDY GYULA
A VÖRÖS POSTAKOCSI

SINGER-ÉS-WOLFNER
KIADÁSA

KRUDY GYULA
SZINDBÁD
UTAZÁSAI

BUDAPEST-1912
SINGER-ÉS-WOLFNER-KIADÁSA

KRUDY GYULA

SZINDBÁD
MEJUSÁGA

NYUGATI KIADÁSA
BUDAPEST 7-9-1-2

KRÚDY GYULA

UTAZÁS ÉJJEL

Ennek az egész esetnek, amely most következik, legalkalmasabb volna valamely régimódi címet adni; ilyen-félet: „Curly vagy egy színész története”, vagy Esmond Henrik, Anna királynő öfelsége ezredesének története”, de mégis leginkább ez illenék a fejezet fölébe: „A gonosz varázsló, vagy az ártatlanság diadalma:... Tudniillik: egyszer Szindbád, az a bizonyos hajós, megszóktetett egy fiatal hölgyet. A kisasszony húszesztendő múlt Gyertyaszentelő Boldogasszony napján, de még mindig nagy tél volt az alföldi rónán. A kis bakterházak a téli alkonyat félhomályában úgy maradoztak el a rohanó vonat mellett, mintha személyes ismerősei volnának Szindbádnak, beköszönnek az ablakon, és tovább sietnek sürgős tennivalók elvégzésére. A pályadörök havas bundájukban mozdulatlanul állottak a sínek mentén, és a nehéz báránybőr sapkák alatt látszó arcokon Szindbád aggodalmát, sőt a rosszállást vélt felfedezni, midőn a megszóktetett hölgyel tovább utazott. Még a hó sem hullott úgy, mint rendesen. A rohanó vonat mentén, szinte vízszintes irányban, szakadt az apró hó, némelyik a mozdony füstjétől bekormozódott, mint fekete darázs suhant tova a fehér lepkécskék között. Közel és távol nagy fehér hómezők, ahol pontosan lehetett látni a rókák, nyulak és kóbor ebek nyomait, és Szindbád a szerelmes csókok között kipillantott az ablakon, s azon gondolkodott, hogy hová lettek a rókák, amelyek nemrég még itt jártak. Egy tanyaház piros ablakával úgy fut a tájon keresztül, mint egy bábszínházi kép; egy kis állomáson, ahol egy percig megállottak, az emeleti ablakban két leány ült, varrtak, a harmadik fehér alsóruhában állott a szoba közepén, a függőlámpa alatt, és éppen egy lila szoknyát próbált felvenni. Fehér karja és válla egy darabig elkísérte Szinbádót a hősésben, aztán csak a vasúti töltés mellett áldogáló nyírfák havas gallyai integettek feléje, mint annak az ismeretlen lánynak vékony karjai. „Bizonyosan bál lesz valahol a környéken” — gondolta Szinbád. A hölgy, akit délután megszóktetett, csendesen sírdogálva üldögélt a sarokban, és csak félszeggel leste a cigarettázó Szinbádót.

— Ugye, már nem szeret, megbánta, hogy eljött velem? — mondta Szinbád, talán tizedszer, mert már nemigen tudott egyebet mondani.

A leány — kis fekete hajú, fehér arcú nőcske volt, aki a téli időjárás beállta óta a muffjában melengette Szinbád kezét, midőn estenkint hazakísérte, majd a kapuban, a sötétben lázas csókot váltott vele duzzadt ajkával, amely puha és bá-

gyadt volt a vágytól — ijedten, csaknem kétségbeesve ült a vasúti kupé sarkában, és lábait szorosan egymásra vetette. Ártatlan leányka volt, akivel Szinbád csupán a népkert elhagyott sétányain szokott üldögélni a vasárnapi délutánokon, hó volt, hideg volt, és a közelből az érkező vasúti mozdonyok füttye hangzott néha.

— A száztizenkettes — mondta a fekete hajú leány, mert az államvasutaknál volt telegráfista.

Máskor a külvárosban tettek hosszú sétákat (rejtettebb helyeken karonfogva mentek), és jól ismerték az ágyúgolyót, melyet a szabadságharcban lőttek egy városvegi régi ház falába. Azután a temető következett, a kopár gallyak között csendesen áldogáltak a havas sírkövek, mint olyan emberek, akiket a nagy, vidéki városból száműztek, de a határból is folyton a városból kihallatszók hangokra, harangszavakra figyelnek, mintha visszatérésre várnának. A hallgatózó sírköveknek egymás között neveket adtak, amint a temető mellett elhaladtak. Egy nagy, vörösbarna sírkövet Dobieckinek nevezett el a telegráfista kisasszony, mert éppen úgy neveztek akkor az államvasúti üzletvezetőt. A Dobiecki komoran, csaknem összefont karokkal állott, a megtört, bánatos téli fák között, mint talán a csatavesztes generális állott azon a helyen a szabadságharcban, de Szinbádót és a telegráfista kisasszonyt ez nem tartotta vissza, hogy hosszú, forró csókot váltsanak a temető sarkán, ahol keresztút volt, és éjjel boszorkányok ültek. (Ezekről a boszorkányokról nagyon sokat tudott a leányka.)

Egyszer egy régi templomocskát találtak, ahol hajdanta kálvinista prédikátorok zúgtak és mennydörögtek az istentagadók ellen, de jöttek a katonák, és megöldösték őket: itt örök hűséget esküdtek egymásnak, a beomlott falak között...

És ezután nemsokára Mimi — mert így hívták — egy lépcsőn ment volt felfelé, és Szinbád a lépcső alján kalaplevéve állott, mert akkoriban még így udvarolt a nőknek. Mimi a lépcső közepén járhatott, midőn egyszerre hátranézett, és az arcán kacér, eddig nem látott mosolygás jelent meg. Ugyanekkor kék, fehérpettyes batisztszoknyácskáját megemelte, hogy finom lábai térdig meglátszottak, és kis félcipője, amelynek olyan magas sarka volt, mint a hajasbabának karácsony estve a skatulyában, valamint feszes fekete harisnyája arra készítette Szinbádót, hogy kimeressze a szemét. — És nemsokára elkövetkezett erre a szóktetés... Este a vonatra ültek, és elindultak a nagyvilágba. (Talán elfelejtettem monda-

ni, hogy a telegráfista kisasszonynak féltékeny öreg szülei voltak, akik Szinbádról mindössze annyit tudtak, hogy egyszer éjszaka be akart mászni az ablakon... Az öreg ember a bibliát vágta ugyanekkor Szinbád fejéhez.)

... — Kérem — mondta Szinbád, mert fiatal korában jó és engedelmes fiú volt, amilyennek született —, éjszaka van, maga bizonyosan álmos. Kérem, helyezkedjen kényelembe, vesse le szoros fűzőjét, tegye le kalapját... Én majd a folyosóra megyek, ha zseniroznom...

Mimi, mint a vonatra ülés óta mindig, szótlánul ült a helyén, és csak a zsebkendőjének mondhatott valamit, amelyet állandóan szeme és orra előtt tartott... Az ifjú Szinbád (mert hiszen akkor még ifjú volt) haragosan nézett ki az ablakon a besötétedett tájra, és Mimi csak kuncogott csendesen...

— Legalább a szoros ruháját gombolja ki — folytatta esdeklő hangon Szinbád, de Mimi erre sem felelt.

Szinbád elkeseredve felállott: — Tudja, hogy az apám gazdag ember, és engem nagyon szeret. Akarhová vetődünk, az apám mindig gondoskodik rólam, rólunk... Legalább a bárnykalapját tegye le!

Mimi sírdogálva csóválta a fejét.

Szinbád ekkor a legnagyobbra határozta el magát.

— Helyes, én magára hagyom. A hideg folyosón töltöm az éjszakát, de magának pihenni kell. Jó éjszakát!

Az ajtóhoz ment, felnyitotta, a függönyt félretolta, de Mimi még mindig nem szólt egy szót sem.

Szinbád eleinte azt hitte, hogy meghal bánatában, midőn egyedül találta magát a hideg folyosón. Bekukucskált a függönyök között. Mimi mozdulatlanul ült helyén.

— Isten veled! — gondolta Szinbád, és arra készült, hogy kiugrik a robotgó vonatból a fekete téli éjbe.

De később mégis mást gondolt.

Nagy zajjal felnyitotta a kupé ajtaját:

— Kedvesem, a menetrendből tudjuk, hogy egy éjszakai vonat találkozik a mi vonatunkkal a következő állomáson. Azzal visszatérünk. Hajnalban otthon van... És senki sem tudja meg a dolgot. A szüleinek majd hazudik valamit.

Mimi erre sem felelt. Felállott, és a tükörben igazította a kalapját, mert a mozdony már rekedt, rövid füttyel jelezte a közelgő állomást.

*

Szinbád férfikorában sokszor gondolt vissza az éjszakai utazásra. A pirosló ablakú kis tanyaházakra, az aggodalmas arcú bakterokra és a rókák útjaira Mimi emléke mindig felmelegítette a szívét...

Egy kis zsebkendője maradt Mimitől. Ezt megsimogatta, és Mimi gyenge haját érezte.

— Milyen balga voltam! — sóhajtott.